

ЗИМА

НІЧКА-МАРУХА

Фурделиця вимурувала сніги аж попід самі церковні вікна¹. Під вікна тої самої церкви, де мене тримали до хреста аж чотирнадцять пар. Хтозна, чого так багато. Певно, аби потім на моє весілля май-май зійшлися...

Небо — чорне болотяне дно. Звізд нема, і місяць щезником десь щез... А може, на нього ліг великий чорний кіт, і тому наше небо — чорне?! І самотнє... І я — самотня. Я — Уляна — бабине коко, пуровка² і бабин пофостач³, найменша з усіх онуків і, певно, найвиваланіша⁴. Баба каже, що бідує зі мною, але потім її попускає, і вона мовить теплим голосом, що я її доцїтна помічниця, сливочка і півонія. Сливочка — бо круглолиця і маленька, а півонія — бо ж дав пан Біг мене світові і їй, на її стару сиву голову, у травні.

Холодно.

Мерзенні вітри дикими котами скачуть в очі, скручують тіло і шкірютси зі страшним вуйком морозом. Баба готує моцний салат із цибулі, заправлений олією й оцтом. Вога!⁵ Після нього ніяка зараза си не чіпає. Кажуть, що тому серед гуцулів не було вампірів. Вони задихалися від аромату часнику в пісних голубцях і цибулі, що в цьому

¹ Я малою взимку не хотїла йти з бабою до церкви, казала, що сніги впали вище її церкви. А вона відказувала, що фурделиця намела сніги лиш під вікна і ми через них полїземо до Бога. (Тут і далі прим. авторки.)

² Пустунка-бешкетниця, та, яка не годна бути спокійною.

³ Як за хвостиком, вічно бігає.

⁴ Найнечемніша.

⁵ Ова!

салаті. Бигме⁶, що так і є! А як інакше ви поясните, що тих зубатих у нас не було і всі гуцули є фист моцні й дужі? Гуцули все знають і всьому насправді запобігають найпростішими методами, а не мольфарством. «Трави, квіти, молитва — найпотужніший захист від усього», — повторює баба. І я вам це наголошу.

*З'їли вовки барана,
А овечку пси, пси.
Ти, Улянко, спи, спи...
А-а-а-а... а-а-а-а... а-а-а-а...*

Баба наїлася цибуляного салату і заколисує мене. Богородичко! Я аж плачу... від тої колискової і того салату. Баба злегка вже репетує: «Йикої холери це коко не спить?!». А я не годна, душуси, гину... Нарешті баба встає з мого ліжка, навшпиньках іде до свого, вмоцковується⁷ в ньому і тишенько мовить:

— Спи, бо зара прийде Нічка-Маруха з котами і забере тебе в міх.

— Ба, та ніхто не прийде, що ви заччинаєте? — шустро одказую.

— Не пискуй! Прийде, і я навіть не високочуху⁸! Лиш вчюеш, йик коло тебе хтос крутит колесо...

Ці слова мене хапнули за живе. А доти за малим вікном дерев'яної гуцульської хатки загусає повітря... Фурделиця кидається снігами об шибки, а вітер на замерзлому осличнику знову завиває дикими котами. Страх Господній! Гори стиха мовлять свої справжні імена, якими їх нарекли прагінки та прачоловіки ще до початку сего сучасного

⁶ Правду каже, як забожитися.

⁷ Вмоцнується.

⁸ Тут: не вберезжу.

світу, і чорний дух шкрябає ті імена, що розчув на синій скалі. А Нічка... Нічка-Маруха з дерев'яним колесом сидить на великому білому коті, поклавши чорного на місяць, і годує пухнасту зиму гуслинкою. Ади, йика слічна⁹! Ади, йика фідзігорна¹⁰! Ади, йика фіглява¹¹!

Я молюси. Відвертаю від себе лихо. Вірю, що десь там Божий вівчар ступає по білому снігу і розмітає закурені стежки своїми ногами. Набирає в жмені сніжні адаланти¹² і роздуває їх рясно між своєю білою чередою. Той вівчар іде за тим котом, на якому сидить Нічка-Маруха... Він міряє очима п'ядь святої білої землі, повагом заганняючи череду в сніжний кокон, і гукає в ніч. Він гукає на Маруху, показуючи на її котів шуйцею¹³.

— Не пужій¹⁴! Не крути колесо попод викна людські, вступиси. Не буди смертних кьижкими снами!

Маруха не пужіла. Не будила. Колесо не крутила. І сон пудний не насилала ні мені, ані моїй бабі. Спала моя Федиха міцно. А мені... не дуже спалося. Лиш під ранок сон мене впіймав. І снився мені спечений бабою хлібчик із маслом і кабачковим повидлом із цінівкою молока, а потім паляничка з варенням із ружі... І так солодко було. Хоч снігів фурделиця намела аж попод самі церковні вікна — тої самої церкви, де мене хрестили найпершішу аж чотирнадцять пар. І вітри — дикі коти — бігали з морозами туди-сюди, і Нічка-Маруха з колесом десь дрімала, тримаючи ногами білого kota з гуслинкою¹⁵ і чорного

⁹ Гарна, славна.

¹⁰ Гордовита; інше значення — вишукана.

¹¹ Збитошна, фальшива.

¹² Стара назва діамантів.

¹³ Ліва рука.

¹⁴ Не пужій — не лякай.

¹⁵ Гуслинка, гуслінка, гусянка — карпатський кисломолочний продукт, вироблений шляхом змішування підігретого молока із закваскою.

з місяцем... десь далеко, у чорній гарлі¹⁶ під Говерлюю. Але я не боюся, як і вівчар Божий. У мене є баба, і вона мене навчила молитися.

¹⁶ Барлога.

НА АНДРІЯ, АБО ЯК Я З БАБОЮ ВОРОЖИЛА

Вечоріє. Голе, босе, простоволосе і без вінка, рахує слупи¹⁷. Димчасті примари щипають за гузичину, вітер регоче, затуляючи очі молодим і нечіпанам деревцям туманом. А десь далеко тішити дідько! Дівка через ворожіння на слупах може загнати себе у гріб... Але недовго тішивси. Бабиний курмей¹⁸ на тій малій черленій гузиці та пару гострих настанов наvertsають до яснoгo розуму, і взагалі творять дива.

— Мой! Не всокотила¹⁹! Вертайси в хату. Ше й таке слабе пишло, шпурила би в тебе чьимос кьижким, а нима... Светий Андрію! — галакала моя Федиха то до вечірнього неба, то до мене.

— Я ворожу!..

— Аби тебе світ не видів. Вертайси, або беру курмей, — пригрозила баба.

Ае²⁰! Я продовжую рахувати слупи, аби знати, який-то мій суджений, але тут... як курмей фляцне по моєму сідалу. Ой леле! Тікаю наввипередки з вітром до теплої хати. Нині, певно, мені фертик: або грипа мене замучить до кінця, або баба доб'є. Одначе це предивне життя тут-і-тепер так мені подобається, що зовсім не хочеться йти такою

¹⁷ *Стовпи в огорожі.*

¹⁸ *Мотузка.*

¹⁹ *Не всокотила — не впильнувала.*

²⁰ *Тут вигук заперечення.*

молоднюнкою до Адама і Єви по сливки. Банно²¹ мені буде за цим усім. Тож убігаю в хату, хутко вдягаюся і чекаю на свою гуцульську твердого характеру бабу.

А баба веде на новому курмеї свою каштанову корову помежи зірки. Рогата вибігла якимсь дивом зі стайні... Місяць у срібній рогачці²², спершись на кичеру²³, світить їм на льодову стежку. Дивина: світло відбивається від снігу і баба з коровою, мовби по білих хоромах, ідуть. Ідуть навстрічу святому Андрію, який, весь у білій одежі і ще білішій гуні²⁴, явився в сей грішний світ. Ох, що ж то буде цієї ночі? На Андрія ж роблять збитки. І у Федихи нівроку онука, хоч і дістала цим новим курмеєм по голій гузиці.

Дивлюси — зірки падають на ліси. Інй вкриває звірячі і людські стежки, снігурі скубуться над дрібним кетягом калини, а наша кутюга скавулить на тині, які лундають²⁵ туди-сюди... А десь далеко гуцульські кавалери вже фівкають²⁶ у змерзлі пальці і чути вівкання²⁷ дівок. Одні — збитки робити, инчі — ворожити. Його — цей грудень — я запам'ятаю, мабуть, надовго... Зараз си зачне.

— Мой, ти в хаті? — кричить баба, стоячи коло білої, в снігу, стайні.

— Йо, — одказую шморгаючи.

— Зара будеш пити узвар із медом... і ворожити.

Внутрішня Уляна аж прошумалася²⁸, забула, що була битою, і вже уявила предивне таїнство ворожіння з бабою

²¹ Тужно, сумно.

²² Рогачка — гуцульська шапка зі шкіри ягняти (каракуля) або зі штучного матеріалу, зазвичай чорного кольору. Її особливістю є два гострі виступи-роги спереду. Найчастіше шапки-рогачки носять колядники на зимові свята.

²³ Кичера, кичіра — крута гора, найвища у гірському хребті.

²⁴ Гуцульський верхній одяг із натуральної овечої шерсті.

²⁵ Тиняються.

²⁶ Свистять.

²⁷ Вигуки, писки дівчат.

²⁸ Прокинулася.

в темряві... зі свічкою... репучими звуками ватерки... і страшними голосами з-за кобальтового скла.

— Агій! Єзик без кісток: шо хоче, то і ляпає, — баба гостро виговорила своїй сусідці і zarazом подружці Камінецькій.

— Та повірте, Маріччко, шо можуть здоймити²⁹ браму або закласти дривами, йик мене того року.

— Та ви ше та дівка на відданю...

— Вере³⁰?! — регочучи одказала сусідка.

Усі пошкірилиси. Камінецька неспішно посунула до своєї хати через нашу сніжну присадибу, а баба — з молоком д'мині, до нашої тепленької кімнати. Старенька знала, що онуку треба бігом лікувати, бо скоро празники — Святвечір, Різдво Христове, хтось же має помагати по господарству і приймати потім колядників.

— У цес вечер Бог прошшьє всьо лиш Андріям, — баба люто подивилася на мене, вимкнула світло, запалила від грані свічку і поставила її в калач, що стояв на столі.

Така традиція: на Андрія кожен парубок — вар'ят. Чого тільки ті вар'яти не вигадують, щоб добре позбиткуватиси над ґаздами, які мають у хаті дівку: знімають ворота, закладають двері дровами, ставлять опудала на завгороді, шибки у вікнах малюють, пса відв'язують від буди, всяке-різне. Колись, казала баба, молодь ходила на вечорниці, себто на місцевий набуток, і там ближче знайомиласи... Знайомиласи так, що після Великодня і весілля могли гуляти! Але всьо минулоси. Та й баба казали, що на тих Андріївських баях³¹ зазвичай збиралиси самі валбóги³². Я не знала добре, хто вони такі, але розуміла, що якісь геть не путні. Але...

²⁹ Зняти.

³⁰ Невже.

³¹ Набуток, застілля, певне дійство.

³² Гулящі.

в нашому селі таких не було! І баба не ходила на ті вечорниці, чи баї, бо була поредна дівка і після кутання таки йшла спати. Та про збитки чула і знала, що їх сеї ночі не оминути.

Де дівка, там і збитки!

А доти при світлі мерехтливої свічки баба ставить у слоїк із водою гілочку вишні. Кладучи цю гілочку у воду, вона ймила мене за руку. Я шарпнулась, думала, буду знову бита, але ні... Баба усміхнулась і сказала повторювати за нею: «Святий Андрієчку, на тебе уповиваю, позволь, аби вишня зацвила, а мої дедя й мамка поставили віночок на голивуку». За словами Федихи, якщо вишня зацвіте до Різдва Господнього — вийду заміж, ні — щонайменше десять літ мені дівувати або й зовсім сама буду. Не дуже в нас магічне те ворожіння, але принаймні баба не нагадувала за вечірню голу пригоду на царинці і більше не біла...

У супокі ми лягли спати, бажаючи одна одній добрих і Божих снів. А за вікном Андрій водив карпатську нічку межі горами, не лишаючи жодних слідочків. Вона поволеньки їла сирні коники і сміялася до нього, а він їй борзо грав веселої на дримбі, хухаючи на свої тоненькі пальці. Ніхто цього насправді не бачив, бо від баченого би зомлів, але таке може запросто приснитись... Як і мені, що я у весільній убирі³³ данцюю гуцулку³⁴ зі своїм чоловіком. А йик ми увихалиси³⁵ в тому данці! Жаль, що сон не скинув пелену з його обличчя. Але на ранок я точно знала, що не вмру старою дівкою, а нашу браму зняли і віднесли до лісу.

— Цікаво, а йиких збитків зазнала Камінецька? Але вона сама скоро прийде і розкаже, що натворили ті вар'яти. Повірте...

³³ Одяг.

³⁴ Гуцульський танець.

³⁵ Швидко рухалися.

МИКОЛАЙ ПРИХОДИТЬ ДО ВСІХ

Ей, не дістаю я, мала, до неба, на що тільки не ставала. Та якби зараз стояла на комині чи на гілці нашого старого клена (що ближче до неба), то співала би Миколаю, аби чув і знав: у цій хаті на нього чекають баба Маріка і її онука Уляна. Кажуть: нині до всіх святих Миколай прийде. Опівночі він злізатиме по ліщиновій драбині з неба на землю, а грудень стоятиме на Говерлі зі всіма звірами й гратиме йому вітальної на розі.

«Який же він гарний, цей святий Миколай», — думалося мені, коли глипала на стару кольорову ікону в рушниках. Я знала, що Миколайко — це не просто казочка для дітей, а справжній чоловік, який колись жив на цій грішній землі. Він був фист багатий, але при цьому допомагав чим міг бідним. Після смерти батьків продав усе своє добро, що лишилось — роздав убогим і став великим священником. Люди мандрували до нього з цілого світу, бо знали — не відмовить, pomoже. Але казали, що найдужче Миколай любив діточок і рятував їх від усіх-усіх болячок. Гадаю, якщо він такий добрий, то pomoже і мені одужати. Бо лежу пляцком тиждень і аж змаціцкаласи від слабости. Бухкаю.

За вікном геть тихо. Ніч, одягнувши крила ворони, гордо летить над нашою хатою. Пів великого світу аж потало в тій теміні... Але за мить сталося диво: хтось вилами поробив дірки по небу і величезна перезва зірничок засвітила. Усі почали роздивлятися грудневу природу. Ви

ж бачили дерева в метровому снігу? Вони мов великі чудернацькі статуї, навіть стара гайда на них бреше, думає, що то якісь білі баби в білих перемітках поприходили. Чи це лише моя уява?!

Двері грим, клямка цок, низька постать із горням гарячого молока йде до мене.

— Пий, це молоко з поташем, аби фляга си урвала³⁶, пий. — Баба помацала мое чоло потрісканими губами.

— Бабо, а йкиий вин із себе?

— Хто? — спитала Федиха, вже вмочуючи калач у молоко.

— Миколай!

— Та такий, йик на цьому образі, — файний, з кольоровов коронов на голові, орлиним носом і з сивими добрима очьима. Пий, ти лиш зи своїми бесідами.

— П'ю... — ледве одказую. — А вин і до вас прийде нині?

— Прийде навіть до тих, хто має гандж³⁷ на ганджі. Миколай приходит до всіх!

Я допиваю молоко з поташем, заплющую швидко очі і вже уявляю, як грудень дує в ріг, а всі звірі опускають погляди до землі, доки святий Миколай злізає по ліщиновій драбині вниз, на снігову гуцульську землю. І йде Миколай із срібним ліжником на плечі межи людськими хатами, проходячи крізь стіни, і звірі заносять йому міхи з дарами... А він цілює всіх людей у чоло, молиться коло кожного ліжка за здоров'я кожнісінької дитинки і кладе їм дари під подушки. Так є і так буде. Бо на кожне свято найдобрішого святого Миколая я вставала з пригїсним від нього і здорова, як цвичок.

³⁶ Аби фляга си урвала — аби мокротиння відійшло.

³⁷ Вада, хиба.

А ТИ МОЛИСИ...

Велика жовта квітка стала над горою — це сонце. Гуцули кажуть: «Сонце взимі світит, та не гріє, бо Бога прогнівило...». А моя ба говорить, що в цей час зима тримає над ним прозоре простираadlo і нагріває так собі тіло, аби дожити до весни. Мороз не шкодує зиму (хоч їй і брат!), вона теж нікого не жалує. Он біля хати молоденька модрина трясеться, об неї ще й третється наш старий пес Цезар. І такий вже він облізлий і ніякий, як то катране³⁸ на плоті. Але пса коло хати треба, інакше нам би ще на Андрея всі плоти порозкладали чи то порозкрадали.

— Госпідку, простіт мене, грішну, помилуйте. Амінь, — закінчувала свою молитву моя бабуся після снідане. — Ляна, ану йди суда. Я навчу тебе молитиси!

— Молитиси? Ба, та я знаю «Отче наш» і «Богородицю»!

— Я тебе навчу інакшої. Коротшої. Я знаю, як ти си молиш.

— Та ба...

— Йди суда, лишиши тих гірлянд. Так тобі їх зараз треба, йик мені вельон!

— Та йду, — ледве волочачи ноги, буркотіла я.

— Христос передо мнов, Матір Божя позадь мене, ангели по боках. Госпідку, я у Твоїх руках! — промовила трепетно і ніжно Федиха, дивлячись на стару ікону. — І так повторюй три рази, це сильна молитва! Вна вбереже вид

³⁸ Старий одяг.

нечистого духа і вської біди. А зараз пишли дрива скла-
дати, йікі повалили вітри...

Я не була охоча до роботи, але й гет не пуста. Бо, як тре-
ба було прибрати в хатах чи сіно громадити, все робила, як
казала баба, доцоту, по-людськи!

— Аби-с знала, хто є лінивий протігом життья, той буде
плакати в чес смерти. Для лінивих нима місця в небі, —
баба випалила гостро і повчально.

У мовчанці ми складали довго ті дрова, аж настав по-
лудень, що гримнув барткою³⁹ об смереки і скинув із віт-
ром усі їхні шишкові згарди. Лиш баба цього не бачила,
все складала дрова і все молилася.

— Хто молитси, той увидит Бога! — сказала баба, скла-
даючи останне дрівце.

— А де той Бог, ба?

— Всюда!

Я сіла на ослінчик у дроворубі й крадькома почала
роззиратися по кутках. «Госпідку, Ти всюда, навіть тут... Ти
помагав нам нині навіть складати всі ці дрівця. Ти всюда,
я знаю... моя баба йде за Тобою, а я за нею, бо її пофостач.
А відтак і Твій. Ти всюда. Так усі кажуть, і баба у своїй колі-
ді так колідувала. Госпідку, ми всі у Твоїх руках! Не розми-
кай їх... Ми би вічно всі спали на Твоїх долонях».

Колідуймо нашу з бабов коліду:

Ізпрежди віка у високих горах народивси наш великий світ.

Ізпрежди віка на бистрім поточку

народивси наймиліший світ.

Ой, дай, Боже, в мирі в нему газдувати.

³⁹ Гуцульська гостра вузьконоса бойова сокирка з маленьким тупим
обухом і довгим держаком.

Ізпрежди віка у сивних черешнях

народивси наш вишневий світ.

Ізпрежди віка у пташинім гнізді народивси веселенький світ.

Ой, дай, Боже, в мирі в нему газдувати.

Ізпрежди віка в золотій пшениці народивси наш родючий світ.

Ізпрежди віка на синім цвіточку народивси файннюнький світ.

Ой, дай, Боже, в мирі в нему газдувати.

Ізпрежди віка у бідній стаєнці народивси наш багатий світ.

Ізпрежди віка в воцєній колисці колисавси найдобріший світ.

Ой, дай, Боже, в мирі в нему газдувати.

Ой, дай, Боже, нарїк усім нам дочекати.

Ой, дай, Боже,

Ой, дай, Боже,

Позволь, Боже, нам...

Величю

Ізпрежди віка у високих
по-рах наро-дивси наш великий
світ Ой дай Бо-же!
В мирі в нему-газду-вати
Ой дай Бо-же!

ОДНОГО РАЗУ НА СВЯТИЙ ВЕЧІР, АБО ЙИК ХУДОБА ГОВОРИЛА...

Пресветая Тройце, Матко Христова, усі светі апостоли-угодничьки Христові, небо Господне, відженіт від нас усіх лихо і біду. Відженіт від нас війни, голоди, гради, вогні і тучі. Відженіт далеко за море.

Пресветая Тройце, Матко Христова, усі светі апостоли-угодничьки Христові, небо Господне, покрийте земню травов, дерево — цвітом, усіх газдів — шестем, здоровлем, довгим віком. Най худібка і бджола виростає, а на столі будут білий цукор і хліб насушний.

Пресветая Тройце, Матко Христова, усі светі апостоли-угодничьки Христові, небо Господне, позвольте нам на рік усім у гаразді дочікати. Позволь нам, Боже світенький. Бо Твоє єсть царство, і сила, і слава, Отця, і Сина, і Светого Духа, нині, й повсякчас, і на віки віків. Амінь.

Кімую⁴⁰ це, йик нині.

Сніги впали майже в коліна, і зима добре так ймила морозами. Святий вечір у дорозі. Я слабую. Їсти є багато, але до першої зернички не можна.

Мені, відверто кажучи, було найважче дочекатися тої зернички. Особливо коли бачиш уже стільки готової смакоти: узвар, пироги з капустою, пісні голубці, барабульку,

⁴⁰ Пам'ятаю.